

מאמר א'

אשרי מי שעמלו בתורה

רבים הם המקראות ומאמרי חז"ל העוסקים במעלת עמל התורה, ובשבחם של עמלי התורה אשר מוסרים את נפשם עליה, והוגים בה יומם ולילה. ולא עוד אלא ששלל הטובות והברכות שהבטיח הקב"ה לישראל, תלוי ועומד בעובדת היותם עמלים בתורה. וכמו שנאמר (ויקרא כ"ג) "אם בחוקותי תלכו", ודרשו חז"ל (ת"כ בחוקותי א), "שתהיו עמלים בתורה". ולכשיעשו כן ויעמלו בתורה, יתקיימו בהם דברי הכתוב (שם), "ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו", וכן שאר כל הברכות והיעודים הרוחניים שנאמרו בפרשת בחוקותי.

והמ"ז (ע"ה) פירש, שחז"ל דקדקו כן מתיבת "תלכו", שענינה עמל התורה ויגיעתה. וכפי שדרשו (ת"כ שם), "אם בחוקותי תלכו, מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה". ויש להבין ולהשכיל, מהו הצד השווה שבין עמל התורה להליכה, ומה תוכנו ומהותו של ה"עמל-הליכה", עד שבהוויתו או בשלילתו תלוי קיום הברכות או להיפך ח"ו, יתר על שאר המצוות.

ובתורת המהר"ל נתבאר בזה (גור אריה שם), "שההליכה שאדם הולך ממקום למקום, כן יהיה עמל בתורה להעמיק בה תמיד, יותר ממה שהעמיק בה קודם, וזה נקרא הליכה בתורה". ונמצא שהעמל הינו בגדר "הליכה" רוחנית, וככל שיעמיק האדם לעמול בעיון בתורה, כך ילך ויתעלה מחיל אל חיל.

ולדבריו יתבאר היטב מאמר חז"ל (ברכות ס"ד), "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל". ופירש המהרש"א בחידושי אגדות, שתלמידי חכמים דבקים בפעולת השכל והעיון בתורה בעולם הזה, ולכן גם בעולם הבא אין להם מנוחה מזו הפעולה, ואף שם יושבים ונהנים מזיו השכינה, בעיון השכלי. ולאור דברי המהר"ל, יש להוסיף ולהטעים

שזהו שנאמר "ילכו מחיל אל חיל", שהרי פעולת השכל והעיון בתורה היא כהליכה ממקום למקום, ועל ידי שמעמיקים ומשיגים בה טעמיה וסודותיה, הולכים ומתעלים מחיל אל חיל.

ברם, כבר העיר הפחד יצחק (שבועות י"ט) שדברי המהר"ל טעונים עיון ובירור, שהרי ודאי שגם כשיעמול האדם בשאר המצוות, ילך ויתעלה מחיל אל חיל, ומדוע נתייחד עמל התורה, עד שפירשו חז"ל את "בחוקותי תלכו", דוקא בעמילות בתורה ולא בשאר דברים.

ויש לחלק בין עמל התורה לבין עמל המצוות, וזאת משום שאע"פ שבעמל המצוות ישנם שבח ורוממות המעלה, מ"מ המתייגע ועמל במצות צינית, מתעטף באותה צינית שהתעטף בה גם קודם לעמלו. אך בעמל התורה, ככל שמעמיק לידע ולהבין מה שלומד, פנים חדשות באו לכאן, ואינו דומה לימוד אחד למשנהו, וככל שיתייגע ויעסוק בה, כך תגדל מעלת תורתו. ולכן הפסוק "בחוקותי תלכו", נדרש לגבי עמל התורה, שהוא כהליכה ממקום למקום ומחיל אל חיל.

ובתורתו יהגה יומם ולילה

ובספר צפנת פענח כתב דבר נפלא בענין זה, לאור דברי הרמב"ם (פירוש המשניות ב"ב א), שבחלוקת השותפים נחשבת הליכה ברגל כקנין. וזאת משום שרק לענין קרקע נדרשת חזקה של נעל גדר ופרץ, אך בחלוקת השותפים די בהליכה כדי לברר לכל אחד את חלקו בקרקע. וזהו שנאמר "בחוקותי תלכו", שהרי התורה ניתנה לכלל ישראל וכולם שותפים בה, ואופן הקנין שבו קונה כל אחד את חלקו המיוחד לו בתורה, הוא על ידי העמל והיגיעה, שהיא ההליכה שבה מברר וקונה כל איש מישראל את חלקו בתורה הקד'.
ובן דרשו חז"ל (קידושין לב: ע"ש ברש"י ד"ה ובתורתו), את הפסוק "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה", שמתחילה נקראת התורה "תורת ה'", ומשלמדה

וגרסה נקראת "תורתו", וזאת מכיון שע"י העמל בירר את חלקו וקנאו בקנין רוחני. (ועוד עיין בזה בספרנו רינונה של תורה (מאמר א)).

ועושה נחת רוח ליוצרו

ובמסכת ברכות (יז) אמרו, "אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו". ויש ליתן טעם לשבח באותה נחת רוח הצפונה בעמל התורה, לאור דברי המדרש דלעיל, "שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה". ללמדך, שהמגדל מחיל אל חיל בתורה, ועמל ומתייגע בה, עושה נחת רוח ליוצרו, שהרי הקב"ה מתאוה לעמלה של תורה. ואשרי חלקו של אותו בן עליה העמל בתורה, שממלא בכך את רצונו ו"תאותו" של מקום.

גיבור זה בעל שמועות

והאור החיים הקד' (ויקרא כ"ו ג) כתב בפירוש הראשון מתוך ב"ם פירושיו ל"בחוקותי תלכו", "וטעם שקרא הכתוב עמל התורה חוקה, לצד שיש בה מצוה ללמוד דברים שלמדם פעמיים ושלוש והם נטועים אצלו. כי חפץ ה' בעסק התורה שילמד האדם תורה בחשק תמיד, וחוקה חקק וגזר שיהיה האדם למד ושוכח". ונמצא שהחזרה והשינון נתייחדו בהיותם מכלל עמלה של תורה, ומחמת חביבותם, גזר הקב"ה שישכח האדם את תלמודו, ויהא צריך לחזור ולשנון מתוך חשקת הלב, עד שיהיו הדברים מחודדים בפיו.

ולאור זאת זכינו למרגלית טובה המאירה בדברי חז"ל במסכת חגיגה (יד). "גיבור, זה בעל שמועות", ולכאורה הדבר חתום ואינו מובן, וכי מהי גבורתו של בעל שמועות, עד שקראו הנביא "גיבור".

ונראה לבאר הענין לאור פירוש רש"י (ד"ה בעל), "בעל שמועות, ששמע הלכות פסוקות מרבותיו ושגורות בפיו". ונמצא, שבעל שמועות זה הבחין והתבונן

בגודל ערכה של החזרה, עד שעמל לשנן היטב מה ששמע מרבותיו, ומכח החזרה התמידית זכה שיהיו ההלכות שגורות בפיו. ובאמת, שאין לך גיבור גדול כבעל שמועות, שהרי השינון טעון עז וגבורה וכבישת היצר, לחזור ללא הרף אף על דברים הנטועים בידו ושגורים בפיו, ודבר זה ידוע לכל צורב, אשר עיקר הקושי הוא בשינון הדברים וקנינם, ולא דוקא בלימוד הראשוני.

דרופתקי דאורייתא

ובמסכת סנהדרין מצינו (טז), "אמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו, טובי לדוכי דהוי דרופתקי דאורייתא". ופירש רש"י, שכל אדם באשר הוא נברא לעמל, אך אשרי מי שזכה ועמלו בתורה. וביאר הבן יהודע, ש"דרופתקי" היינו "דרו-פתקי" (נושאי פתקים), והם הפתקאות שבהם נכתב גזר דינו של כל אדם מראשית השנה. ומה טוב חלקו ונעים גורלו, של אותו האיש שזכה ובפתקתו נגזר שפע של סייעתא דשמיא, והארת עינים ובינת הלב מתוך עמל התורה.

עמל התורה ועמל התפילה

ובאקדמות לחג השבועות נאמר, "צבי וחמיד ורגיג דילאון בלעותא, צלותהון בכון מקבל והניא בעותא" וביאר בפירוש האקדמות, "הקב"ה חומד ומתאוה ומשתוקק שיהיו ישראל עמלים בתורה, ואז תפילתם מתקבלת ומועילה בקשתם". ונמצא שעמל התורה מסוגל לקבלת התפילה. וכן אמרו בזה"ק (ח"א ר"ב), שהרוצה שתתקבל תפילתו, ישתדל ויעסוק בתורה, ואז מתאוה הקב"ה למלאות בקשותיו. ומרן החזון איש זצ"ל כתב באגרותיו (מכתב כ"ג), שעמל התורה מסייע לתפילה, ועמל התפילה מסייע לתורה. ובדאי שהעוסק בשניהם גם יחד, עושה נחת רוח ליוצרו, ועליו ראוי להאמר "אשרי מי שעמלו בתורה".

מאמר ב'

צליל שעורי עומר

פרשת תנופת העומר וכלל הדינים והענינים המסתעפים הימנה, טעונים עיון והתבוננות מכמה טעמים. **א**, מה נשתנה העומר שנקרא על שם מידת המנחה, [וכמו שנאמר (שמות טז לו) "והעומר עשירית האיפה"], משאר המנחות שנקראו על שם הכלי, כמנחת מאפה תנור ומנחת מרחשת. וביותר, שהרי בתחילת חומש ויקרא (ב יד), נקרא העומר בשם "מנחת בכורים", ומה הטעם שנתכנה בשם נוסף. **ב**, עוד צ"ב בדברי התו"כ (אמור י ה), "והניף את העומר לרצונכם, אין כופין את הציבור בעל כרחם". וכתב המנחת חינוך (מצוה שב טו), שחידוש גדול יש בדבר, שהרי בשאר הקרבנות כופין את הציבור על הבאתם (ר"ה ו. רמב"ם פי"ד ממעשה הקרבנות ה"ז), ובעומר גזירת הכתוב היא שאין כופין, והקרבו טעון רצון גמור של הציבור. **ג**, עוד יש להתבונן במצות "וספרתם לכם", שלכאורה מה הענין והטעם לספור את הימים שחלפו מהבאת העומר, ומהי מהותם של "ימי העומר". **ד**, מדוע נשתנה חג השבועות שקביעותו תלויה ביום הני לעומר, [וכמו שאמרו (ר"ה ו), "עצרת, פעמים חמישה פעמים ששה פעמים שבעה"], משאר המועדים שיש להם זמן מיוחד וקבוע. [וכדברי הרמב"ן (ויקרא כג י) שכתב, "בעבור שיחדש בכל אחד מן המועדים מצוה חדשה, תתייחד בכל מועד פרשה בפני עצמה שיהיה בה דבר אל בני ישראל. ומפני שחג השבועות זמנו תלוי בעומר, אמר הכל בפרשה אחת", ומוכח שימי העומר וחג השבועות נידונים כדבר אחד].

ברית העומר

תוכנה וענינה של פרשת העומר יתבאר לאור דברי המדרש (ויק"ד כח ו), "לעולם אל תהא מצות העומר קלה בעיניך, שע"י מצות העומר זכה אברהם לירש את ארץ כנען, שנאי ונתתי לך ולזרעך אחריד, על מנת ואתה את בריתי תשמור,

ואיזה זה מצות העומר? והמפרשים תמחו שהרי בריתו של אברהם היא המילה ולא מצות העומר. ועוד צריך ביאור ובירור בתוכן הברית הטמונה בעומר.

ופירש המהר"ל (אור חדש עמ' קפג), **שמצות העומר מעידה שהקב"ה מנהיג ומושל בטבע**, ואין הטבע מתקיים מעצמו. ולפיכך בא העומר מן השעורים המסמלים את הטבע החמרי, להורות שהחומר כולו משועבד להשי"ת. **וכשישראל מביאין את העומר, הרי הם מקבלים עליהם בכך את עולו ועבדותו של אדון הטבע**. זוהי מהות "ברית העומר", בהיותו הברית והחיבור שבין האדון ה' לבין ישראל עבדיו. ואף אברהם אבינו לא זכה לכריתת הברית ולירושת הארץ, אלא מפני שהיה הראשון שקיבל את אדנות ה' וקראו אדון (ברכות ז:). וע"י שקיבלו ישראל את אדנות ה' בעת הקרבת העומר, זכו לרשת את הארץ. [ויתכן שמשום כך נשתנה העומר שבא לרצון הציבור משאר הקרבנות, שהרי מלבד היותו קרבן, נתוספה בו ברית בין האדון לעבדיו, ובתחומה של ברית אין מקום להכרח וכפיה].

והוסיף, שמשום כך אמרו **במדרש** (ויק"ר כח ז), שבימי גדעון ומרדכי נעשה נס לישראל בזכות העומר. כיון שבתקופות הללו לא היתה השגחה ניסית בגלוי, אלא בהסתר פנים ובדרך הטבע. והעומר המעיד על שעבוד הטבע להשי"ת, עמד להם להינצל בשעה זו.

"עומר" מלשון עבדות ושעבוד

ובספר הכתב והקבלה (ויקרא כג יא), פירש בדרך זו את הטעם לקריאת השם "עומר", שאינו משום מידת העומר בלבד, אלא מלשון עבדות ושעבוד, וכמו שנאמר (דברים כא יד) "לא תתעמר בה", ופירש רש"י "לא תשתמש בה, בלשון פרסי קורין לעבדות ושימוש עימראה". וכן הוכיח הרמב"ן (דברים כא יד) ממגילת שושן, שבלשון ארמית נקראו עבדי המלך בשם "עמורי". וכיון שהעומר מעיד על עובדת היותנו משועבדים להשי"ת, ועל הכרתנו בשעבוד הטבע כולו לבורא, נמצא שתמצית ענינו הוא שעבוד, ולכן יאה ונאה לו השם "עומר". [וזהו שדרשו (ויק"ר כח ה)

בענין העומר, "וכיצד היה מניפו, מוליך ומביא מעלה ומוריד. מוליך ומביא למי שהעולם כולו שלו, מעלה ומוריד למי שהעליונים והתחתונים שלו". כי בתנופת העומר מונחת ההכרה בשעבוד הטבע להשי"ת.

עומר עשירית האיפה כנגד כה' איברים שבאדם

ודבר נפלא מצינו בדברי האלשיך (ויקרא כג יא) שכתב, כי שיעור העומר עשירית האיפה, ואף האדם נקרא "איפה", וכדברי הקב"ה לאיוב (איוב לה ד) "איפה היית ביסדי ארץ", ודרשו חז"ל (שמור"ר מ ג) "איפה שלך היכן היתה, באיזה אבר מאדם הראשון היית". ואם כן עשירית האיפה תרמוז לעשירית מאיברי האדם. ומעשר של רמ"ח איברים, הוא כ"ה חסר מעט. וזאת כנגד כה' איברים מיוחדים, שצריך האדם להקדישם ולשעבדם לבוראו. והם, המוח, שני אזנים, שני עינים, לשון, שפתים, לב, שתי כליות, כבד, טחול, שני רגלים, עשר אצבעות הידים (שהם כלי המעשה), והמילה. איברים אלה הינם עשירית האיפה כשיעור העומר, וחובת האדם בעולמו להניפם ולייחדם לעבודת ה', כאותו שעבוד רוחני הטמון בעומר.

ימי העומר – ימי חיזוק העול הרוחני

ומעתה נבין היטב את תוכן ענינה של ספירת העומר בפרט, וימי העומר בכלל. כי כל הימים מפסח ועד עצרת הם ימים נעלים ומיוחדים, שבהם מכין האדם את עצמו להיות מוכשר וראוי ליום השעבוד האמיתי, הלא הוא יום מתן תורה, שבו מקבלים כלל ישראל על עצמם את עול עבודת ה' בשעבוד גמור. ומשום כך נקראים הימים הללו "ימי העומר", דהיינו ימי השעבוד הרוחני, וימי החיזוק בעבודת ה'. ונצטוונו לספור בהם כל יום ויום שבו קנינו בנפשנו את קנין שעבוד העומר, וטיהרנו נפשנו מכל הענינים המעכבים אותנו מלעבוד את השי"ת בנפש חפצה.

והכתב סופר (פרשת אמור), הטעים בדרך זו את מהות ספירת העומר, שאין ענינה מנין וחשבון ימים בעלמא, אלא **שעיקר תכליתה היא ההשגחה על איכותם הרוחנית של ימים אלו**, (וכמו שנאמר (איוב י"ד), "כי עתה צעדי תספור", דהיינו ההשגחה והעיון על איכות צעדי והנהגותי). הוי אומר, **שהמכוון האמיתי בתיבות "ספירת העומר"**, היא ההשגחה ושימת העין על איכות השתעבדותנו אליו ית', להכין לבבנו אליו ולהתקדש ולהיטהר בכל יום מימי ה"מטמונים". ובאמרנו "היום כך וכך בעומר", ישנה הבעת שמחה בכך שעברו עלינו מנין הימים האלה, אשר שעבדנו בהם את תאוות הנפש והגוף לעבודתו ית'.

ולאור זאת יתבאר דברי חז"ל (ויק"ר כח ג), "שבע שבתות תמימות תהיינה, אימתי הן תמימות, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום". כי זו היא תכלית הימים הללו, לשעבד עצמנו לרצונו של מקום, ובכך תמימות תהיינה. **ובתיקוני הזוה"ק** (תיקון כא) אמרו, **שמ"ט ימי הספירה הם כנגד מ"ט התיבות שבפרשה ראשונה של קריאת שמע**. ולהנ"ל יתבאר הדבר היטב, שהרי תכלית העומר תואמת את יסודה של פרשה זו שענינה קבלת עול מלכות שמים, וכפי ששינונו (ברכות יג), "למה קדמה פרשת שמע לזוהיה אם שמוע, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה".

וזוהו הרובד הפנימי במה שמצינו שהעומר היה בא משעורים שהם מאכל בהמה, אך בחג השבועות הביאו מנחה חדשה שתי הלחם, מן החיטים שהם מאכל אדם. כיון שהחלק הבהמי שבאדם גורם לו לבקש תאוה ופריקת עול, והפקעתו תהא בימי העומר, שבהם האדם משעבד עצמו לעשיית רצון קונו, **ועל ידי כך מתעלה מבחינת "בהמה" למדרגת האדם**.

השפע הרוחני בשבועות כמידת ההכנה בימי העומר

ולאור הנגלה במאמר זה יש לפרש את הטעם שחג השבועות תלוי בעומר, שהרי כבר דקדק האבני נזר (הביאו השם משמואל במדבר תרע"ז), מדוע לא נכתב בתורה שחג השבועות הוא זמן מתן תורתנו, כשם שבפסח הוזכר שהוא זמן יציאת מצרים,

וכשם שנאמר בסוכות "כי בסוכות הושבת". ותירץ, שעובדת היותו זמן מתן תורה טמונה בשם "שבועות". שלכאורה מדוע יקרא על שם השבועות שקדמו לו ולא בשם לכשעצמו. אלא שכל השפע הרוחני המושפע לאדם בשבועות, תלוי בהכנה הרוחנית של שבועות העומר, ומי ששיעבד עצמו לעול תורה בימי הספירה, יזכה לקבלת התורה בחג השבועות.

מאמר ג'

כאיש אחד בלב אחד

בראשית פרשת מעמד הר סיני נאמר (שמות י"ב), "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר, ויחן שם ישראל נגד ההר". ופירש רש"י, "ויחן שם ישראל, כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת". וכן **דרשו חז"ל** (פיתחא דאיכה רבתי), "ביקש הקב"ה ליתן את התורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים והיו חלוקים אלו על אלו. וכשבאו לסיני השוו כולם אגודה אחת, אמר הקב"ה, הרי השעה שאתן תורה לבניי". ונתבאר בזה, שקבלת התורה נתאפשרה רק לאחר שישראל נתאחדו באהבה זה לזה בלב ובנפש. ומשום כך הקדים הכתוב בתחילת פרשת מתן תורה, את ענין חנייתם של ישראל כאיש אחד בלב אחד.

ויש להקשות, שהרי שנינו **בפרקי אבות** (י"ד), שהתורה נקנית במח' קנינים, וכל שהחסיר אחד מן הקנינים, לא גמר ולא השלים את מעשה קנין התורה. ואם כן, הגם שאהבת הבריות היא אחד מקניני התורה, מכל מקום נצרכו ישראל לכלל מח' הקנינים כדי לקבל את התורה, ומדוע פירש הכתוב דוקא את קנין אהבת הבריות, כתנאי לקבלת התורה, יותר משאר הקנינים.

רבות בנות עשו חיל

ונראה בביאור הענין לאור דברי הגר"א (משלי לא כט), שכאשר זוכה האדם למח' קניני התורה, נקרא הוא בתואר "אשת חיל", שהרי "חיל" בגימטריא מח'. אך לא כל אדם זוכה לכלל הקנינים, וכמידת רוב קניניו בתורה, כך תגדל מעלת תורתו. אמנם "רבות בנות עשו חיל", דהיינו שעל ידי האחדות והחיבור בין העמלים בתורה, זוכים המה לקנותה יחדיו בשלימות, שהרי לכל אחד יש מעלה וקנין המיוחדת לו בתורה, ועל ידי שעושים כולם אגודה אחת, קונים אותה במח' קנינים. וזהו שאמר הכתוב, "רבות בנות", דהיינו התלמידי חכמים, "עשו חיל", שעל ידי ריבוי המעלות והקנינים שיש באגודתם, זוכים לעשות "חיל" קנינים בתורה. וממילא "ואת עלית על כולנה", שהתורה שנכתבה מהאותיות א' עד ת', עולה ונקנית על ידי כולם יחדיו.

העולה מדברי הגר"א, שבכח האחדות ואהבת החברים, לקבץ ולכלול את כל קניני התורה, וליתן את של זה בזה, ועל ידי שמתאגדים יחד, זוכים לכלל מח' הקנינים. וגם אם האדם לכשעצמו נחסר משאר הקנינים, זוכה הוא לקנות את התורה, בעבור חביריו שזכו לאותם קנינים.

ולפי זה יתבאר המדרש הנ"ל, שכשיצאו ישראל ממצרים, ונחלקו זה על זה, לא היו ראויים לקבל את התורה. כיון שפירוד ומחלוקת אינם חסרון בקנין אהבת הבריות בלבד, אלא פגם ושליה בכלל הקנינים, על ידי ביטול האחדות, ופירוד החבילה של מח' קניני התורה. אך בשעה שבאו לסיני, ועשו כולם אגודה אחת, כאיש אחד בלב אחד, אמר הקב"ה הרי השעה שאתן תורה לבני משום שנתנת התורה תלויה בקניניה, וכיון שנתאחדו ישראל, הרי יש בכללם מח' קנינים, וראויים הם, וראויה השעה, ליתן להם את התורה הקד'.

ובזוה"ק (פרשת נשא) אמרו, "כל החברים בימיו של רשב"י, אהבת נפש ורוח היתה ביניהם, ומשום כך בדורו של רשב"י היו סתרי תורה בגלוי. שהיה

ר' שמעון אומר, כל החברים שאינם אוהבים זה את זה עושים פגם בתורה". ולכאורה, כל קנין מקניני התורה, גורם בחסרונו לפגם בתורה, ומדוע נקטו דוקא את קנין אהבת החברים. אמנם לאור דברי הגר"א יש לפרש, שהרי גם אם האדם נחסר משלימות מח' הקנינים, מ"מ האהבה והאחדות שבין בני החבורה, משלימים את כלל הקנינים, אך אם נשללה אחדותם, שוב לא יתכנו מח' הקנינים, וממילא ישנו פגם וחסרון בתורה.

ויסעו מרפידים

ובדרך זו כתב הכלי יקר (שמות י"ב) לפרש את דברי הכתוב "ויסעו מרפידים", שהרי ברפידים נפרדו ונחלקו ישראל, ושם המקום גורם, שתיבת "רפידים" היא כאותיות "פרידים", והגם שחז"ל (סנהדרין קי.) דרשוהו מלשון רפיון ידים בעסק התורה, מ"מ סיבת הרפיון היתה מחמת המחלוקת שהיתה ביניהם. אמנם כאשר נסעו מרפידים, והסיעו עצמם מהנהגת "רפידים-פרידים", נעשו כולם כאיש אחד בלב אחד, באהבה וידידות בין איש לרעהו.

ולפי זה מיושבת הקושיא שבפתח דברינו כמין חומר, שהרי טעם הדבר שפירש הכתוב בתחילת פרשת מתן תורה, את קנין האחדות, יתר על שאר הקנינים, הוא משום שע"י האחדות נוצר קיבוץ של כלל קניני התורה, ומכוחה זכו ישראל למתן תורה. ללמדך שבחינת "כאיש אחד בלב אחד" היא המפתח לקבלת התורה.

תלמידי ר' עקיבא

ובמסכת יבמות (ס"ב:) אמרו, שעשרים וארבעה אלף תלמידי ר' עקיבא מתו בין פסח לעצרת, על שלא נהגו כבוד זה בזה. וכתב בספר שם משמואל בשם אביו בעל האבני נזר (פר' אמור ל"ג בעומר), שנענשו בימים שבין פסח לעצרת, כיון שמויעדים המה לתיקון המידות. ובספר משנת ר' אהרן (ח"א פד' וח"ג י"ז) ביאר, שימים

אלו הם ימי העבודה על מח' קניני התורה, ולכן דקדקו עימם על ענינים שבין אדם לחבירו, שהם יסודי קניני התורה.

ברם, לפי מה שנתבאר עד עתה יש לפרש, שלא היה בזה חסרון רק משום בין אדם לחבירו, אלא שפגם באחדות ובאחוה, הוא פגם בתורה ובקניניה, וכדברי רשב"י, שהחברים שאינם אוהבים זה את זה גורמים לפגם בתורה, ומשום שרק בקיבוץ וצירוף כולם, זוכים לכלל הקנינים ולקבלת התורה. אך בשעה שאינם מכבדים זה את זה, נתפרדה החבילה, ונחסרו קניני התורה, ולכן נתבעו על כך בימים שבין פסח לעצרת, שהם ימי העבודה על קניני התורה.

איך התורה נקנית אלא בחבורה

ובמסכת ברכות (:) דרשו את הפסוק "הסכת ושמע ישראל", "עשו כתות כתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה". ולדברי הגר"א יתכן לפרש, שבלימוד בחבורה זוכים לקנין התורה, כיון שבכח החבורה ליצור חיבור ואחדות בין הקנינים שיש לכל יחיד ויחיד, וע"י כך זוכים כולם לכלל הקנינים. ונמצא שכוחה של חבורה איננו מתמצה רק בהבנת וחידוד הדברים, אלא שעל ידה זוכים לקנין התורה.

מח' טפחים בארון כנגד מח' קנינים

ובספר באר התורה (פר' תרומה) הקשה בשם הגר"א, כיצד אמרו ישראל (שמות י"ח) "כל אשר דבר ה' נעשה", והרי ישנן מצוות שאינן שייכות בכל אחד, כגון יבום וחליצה, פדיון הבן, ופטר חמור, וכיוצא בזה. ותירץ שתרי"ג מצוות אינן מתקיימות כולן על ידי היחיד, אלא על ידי כלל ישראל. והוא שאמר הכתוב "ויענו כל העם יחדו כל אשר דבר ה' נעשה", להורות שקיבלו עליהם את קיום כלל מצוות התורה באגודה אחת.

עוד כתב, שזהו הטעם שמידות הארון חצויות, ללמדך שלא ניתנה תורה לכל יחיד ויחיד, אלא לכלל האומה. ומשום כך צריך כל אחד לראות את עצמו כחלק מן הכלל, והוא לבדו אינו אלא חצי, ורק יחד עם זולתו בא לידי שלמותו הרוחנית.

ויש להטעים הענין, לאור דברי המהר"ל (דרך חיים וי,). שהנה מצינו שמידות הארון היו, אמתים וחצי אורכו, ואמה וחצי רוחבו. ואם יסבב חוט את הארון יהא אורכו מח' טפחים, שהרי אמתים וחצי לשני צדדים, הם שלשים טפחים, והרוחב משני הצדדים הוא יח' טפחים. וטעם הדבר הוא משום שהארון הינו כתר תורה, אשר נקנית במח' קנינים, וכנגד זה יש בו מח' טפחים.

ולאור דברי הגר"א הנ"ל, הרי זה כפתור ופרח, כיון שמח' קניני התורה אינם נקבצים אלא בחבורה, והארון שהוא כתר תורה, מעיד ומורה על כך שרק בקיבוץ הכלל יתכנו מח' קנינים, ותרי"ג מצוות, ולכן מדותיו שיש בהם מח' טפחים כנגד מנין הקנינים, חצויות המה, להורות שהיחיד לכשעצמו אינו אלא חלק מן הכלל כולו.

מאמר ד'

תורתי אל תעזבו

הנה דרשו חז"ל (שבת פח.), "ויתיעבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם" והקשו התוס' (שם ד"ה כפה), מדוע כפה הקב"ה על ישראל את ההר כגיגית, והרי כבר קיבלו את התורה מרצונם, באמרם נעשה ונשמע.

עוד יש לעיין בדברי הגמ' במס' יומא (עב:). "אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב וזאת התורה אשר שם משה, זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה". ופירש רש"י, שהלומד תורה לשמה ומקיימה, נעשית התורה בעבורו כסם חיים, אך הלומדה שלא לשמה נעשית לו סם המות. ודבר זה אומר דרשני, שהלא התורה תורת חיים היא, וכיצד יתכן שיהא בה צד מיתה ללומדיה. ומדוע הופכת תורת הלומדים שלא לשמה להיות להם כסם המות, וכי יתכן שהינם גרועים יותר ממי שלא עסק בתורה כלל.

שלא בירכו בתורה תחילה

פתרון הענין טמון בדברי חז"ל במסכת בבא מציעא (פה:). "אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו, ויגידה על מה אבדה הארץ. דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם. אמר רב יהודה אמר רב, שלא בירכו בתורה תחילה".

וכתב הר"ן בשם רבינו יונה, שטענת "על עזבם את תורת" איננה כפשוטה, שעזבו את התורה ולא עסקו בה, שאם כן מדוע כשנשאל הדבר לחכמים ולנביאים לא פירשוהו, והלא ניכר וידוע הוא לעין כל, אלא ודאי שהיו עוסקים בתורה, ולפיכך תמהו החכמים והנביאים על מה אבדה הארץ. עד שהקב"ה היודע מעמקי הלב פירש, שלא היו מברכים בתורה תחלה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה, ולא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלים בברכתה. [וכן נאמר (ירמיהו ב ח), "ותופשי התורה לא ידעוני", ופירש הרד"ק, "החכמים לומדי התורה לא ידעוני, שלא למדו תורה לשמה"].

ופירש הבן יהודע (ב"מ שם), שבאותו הדור לא היתה אהבת התורה שרויה בלב הלומדים, ולא היו עוסקים בה אלא כדי להתחכם במילי דעלמא. ומשום כך לא בירכו בתורה תחילה, שהרי לא היתה מיוחדת ונעלה בעיניהם, והחשיכוה

לחכמה ככל החכמות. וזהו שאמר הקב"ה, "על עזבם את תורתני" המיוחדת לשמי, דהיינו שעזבו את "תורת ה'", ועשאוה כחכמות החולין הנלמדות לשם פקחות.

והגרש"ז אוערבאך זצ"ל (מנחת שלמה עמ"ס נדרים, שם) ביאר, שטענת "שלא בירכו בתורה תחילה", היינו שהיו עוסקים בתורה גם בשעה שהדבר אסור, כגון קודם שבירכו ברכות התורה, או בשאר זמנים האסורים בלימוד. ואף על פי שלמדו את רוב תורתם בהיתר, מכל מקום עובדת עסקם בתורה בזמן האיסור, העידה על כלל לימודם שלא היה לשם שמים, אלא לשם פקחות וחכמה בעלמא.

חורבן וגלות מחמת המעילה בקדושת התורה

ולפי זה יש לבאר את טעם הדבר שנתחייבו גלות בעבור שלא בירכו בתורה תחילה, שהרי באופן ודרך לימודם מעלו בקדושת התורה והוציאוה מקודש לחול, בהפכם את תורת האמת לחכמת חולין ככל החכמות. ומידה כנגד מידה נעקרו מהארץ הקדושה המיוחדת לעמל תורת ה', וגלו לטומאת ארץ העמים.

ויש להוסיף בזה, שהנה לעומת הטעם שנתחייבו חורבן וגלות מחמת שלא בירכו בתורה, מצינו שדרשו חז"ל במס' יומא (טז). "מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים". והמתבונן ימצא שטעמים אלו כמקשה אחת הם, כיון שאם היו עוסקים בתורה לשמה היו מתקדשים בקדושתה, ולא היו חוטאים באותן עבירות חמורות, אך כיון שלא עסקו בה לשמה, היתה תורתם מופקעת מן הקדושה, ומחמת כך הרבו עוון ופשע עד שנתחייבו חורבן וגלות.

שלשה מתנות ברא הקב"ה בעולם

ובמדרש תנחומא אמרו (מסות ה), "שלשה מתנות ברא הקב"ה בעולם, חכמה וגבורה ועושר. זכה אדם לאחד מהן נוטל חמדת כל העולם, אימתי

בזמן שהן מתנות שמים ובאות מהקב"ה, אך כשאינן מן המקום סופן להיפסק. שני חכמים עמדו בעולם, אחיתופל מישראל ובלעם מאומות העולם, ושניהם אבדו מן העוה"ז ומן העוה"ב, לפי שלא היתה מתנתן מהקב"ה אלא היו חוטפין אותה להן". וצריך ביאור, כיצד יתכן שיחטוף האדם את מתנת חכמתו מהקב"ה.

וביאר הגר"ח קניבסקי בספר טעמא דקרא (פרשת בלק), שכאשר האדם עוסק בתורה באיסור, כגון קודם ברכות התורה, או בשעת התפילה, הרי הוא חוטף את מתנת תורתו מהקב"ה, שהרי לימודה צריך להיות כדיניה והלכותיה ובזמנים הראויים לה, ותורה הנלמדת באיסור הינה שלא כרצון ה', ואיננה בכלל "תורת ה'". וולדבריו יש לבאר היטב הלשון, שהיו "חוטפין" מתנתו, שהרי חטיפה היא גזילת דבר כנגד רצון הבעלים, ולימוד תורה באיסור אינו לרצון השי"ת.

כי לקח טוב נתתי לכם

ובעל ההפלאה (כתובות, פיתחא זעירא), פירש בדרך זו את הפסוק "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו", ש"לקח טוב" הינו העיון והפלפול בדברי התורה המביא לידי חכמה ופקחות, והקב"ה נותנו לאדם במתנה לפי חלקו ושורש נשמתו ורמזו לדבר, שהרי תיבת "לקח" היא כאותיות "חלק". אמנם, ציוה הקב"ה שבד בבד עם עמל האדם בחלקו בתורה הקד', לא ימוש מדרך הלימוד המקובלת מדורי דורות מרבותינו, ולא ימציא אופני לימוד והנהגה שאינם כמסורה. ולדבריו נמצא, שטענת "על עזבם את תורתי" מקבילה לציווי "תורתי אל תעזובו", מכיון שבאותו הדור לא קיימו את הציווי "תורתי אל תעזובו", ועזבו ולא אחזו בעמל הראוי לתורת ה', ולמדוה כחפץ לבם לשם חכמה ופקחות.

איני חפץ הלימוד אלא לעבודתך

ובתהילות דוד נאמר (ק"ט קכה), "עבדך אני הבינני ואדעה עדותיך", ופירש הרד"ק, "איני חפץ הלימוד אלא לעבודתך, אם כן הבינני שאדע עיקרם

וטעמם". ויש להתבונן בכך, שהרי ודאי שהעוסק בתורה אינו עושה כן אלא לשם עבודת ה', ומהו שביקש דוד מהשי"ת, שיזכהו להבין את דברי התורה, משום שלימודו אינו אלא לשם עבודתו.

ברם, לפי דרכנו יש לפרש, ש"איני חפץ הלימוד אלא לעבודתך", היינו שלא היה לימודו לשם חכמה ופקחות בעלמא, אלא לשם תורת ה', וביקש מהשי"ת שבעבור כך יאיר את עיניו בהבנת דברי התורה. וזהו שאמר "עבדך אני", שהרי עבד מתבטל כלפי רבו ואינו משתמש במתנתו שלא כרצונו, ואין לו תכלית אחרת מלבד עשיית רצון אדוניו.

דברי נגידים

ובמסכת שבת דרשו (פ"ג): "אמר רב חננאל בר פפא, מאי דכתיב שמעו כי נגידים אדבר, למה נמשלו דברי תורה כנגיד, לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות, אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות". וביאר המהרש"א בחידושי אגדות, שתיבת "נגיד" היא מלשון שררה ומלכות. ולדרכנו יתפרש הענין, שכשם שמלך מחיה לעושה כרצונו, וממית לעובר על רצונו. כך דברי תורה משפיעים חיות למי שלומד אותם כרצון מלכו של עולם, אך הלומדם ככל חכמות החולין, מתחייב בנפשו משום המעילה בקדושת התורה. ואין הפשט שבעצם דברי התורה יש צד מיתה, שהרי תורת חיים היא, אלא שחילול התורה גורם מיתה כדין העובר על רצון המלך. ומשום כך אמרו, "זכה נעשית לו סם חיים", שהלומד לשם תורת ה', הרי התורה לו כסם חיים.

כפה הר כגיגית

ולפי מה שנתבאר עד עתה יש ליישב את קושית התוס' לגבי כפיית ההר, שהגם שכבר אמרו ישראל נעשה ונשמע, מ"מ לא היה זה בגדר קבלת תורת ה', שהרי תורה שיש בה ביטוי לרצונו העצמי של האדם, ואינה כפופה לחלוטין לרצון

השי"ת, מופקעת מכלל תורת ה'. וקבלת תורת האמת לא תיתכן אלא בביטול רצון האדם וכפיפותו לרצון הבורא, ומשום כך כפה עליהם הקב"ה הר כגיגית בדרך של כפיה והכרח, באופן הראוי לקבלת תורת ה'.

מאמר ה'

כנתינתן מסיני

בשלהי פרשת עשרת הדברות שבמשנה תורה (אמר (דברים ה יט), "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף". ותרגם אונקלוס, "קול גדול ולא יסף- קול רב ולא פסק". ופירש רש"י, שאותו הקול חזק וקיים לעולם. והקשה המהר"ל (גור"א אות ח'), לשם מה קיים הקול שהיה בהר סיני לעולם, והרי עשרת הדברות נאמרו כבר לישראל ודי בכך, ומה גם שבלאו הכי אין אנו שומעים את הקולות הללו ולאיזה צורך קיימים הם לעולם.

ותירץ וזה לשונו, "קולו של הקב"ה הוא השפעת התורה מאתו, והוא ית' נקרא מקור חיים, המשפיע תמיד. רק באותה שעה כרה אזנים לישראל כדי לקבל השפע של הדיבור, עד שהיו כולם במדרגת הנביאים, אבל קולו של הקב"ה משפיע מאתו החכמה תמיד. וזה ולא יסף, כי אצלו אין שינוי, רק השינוי מצד המקבלים, והוא יתברך משפיע תמיד ולפיכך קולו חזק לעולם". ונמצינו למדים מדבריו, שמעמד הר סיני איננו מאורע חד פעמי, והשפע הרוחני שהושפע בו לישראל קיים ועומד לעולם.

ובן אמרו בזה"ק (ריש פר' חקה), "מאן דאשתדל באורייתא כאילו קאים כל יומא על טורא דסיני לקבל אורייתא". וביאר הנפש החיים (ש"ד פי"ד), שכשם שבזמן מתן תורה נתדבקו ישראל בדיבורו ית', כך גם עתה בכל עת שהאדם עוסק בתורה, דבוק הוא על ידה בהשי"ת. וכל תיבה ותיבה שמוציא האדם מפיו בעסק התורה, נחשב כאילו מקבלה עתה בסיני מאת הקב"ה. וזהו שמצינו בדברי חז"ל (ירושלמי חגיגה ב א), שהיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני, כיון שעסק התורה הוא כעין מעמד הר סיני שקיים לדורות עולם.

נותן התורה וחונן הדעת

ובדרוש על התורה ביאר המהר"ל את נוסח ברכות התורה, שתיקנו חז"ל לברך "נותן התורה" בלשון הווה, וזאת משום שהקב"ה משפיע תורה לישראל בכל יום תמיד. ולכן תקנו לומר "אתה חונן לאדם דעת" בלשון הווה, שלא כשאר הברכות שהם בלשון בקשה ותפילה [רפאנו, "השיבנו"], כיון שבכל זמן ועת הקב"ה חונן ומשפיע דעת ותורה לישראל, על ידי הקול הגדול הקיים לנצח.

והתורת חיים (ב"מ פה). פירש בדרך זו את הפסוק (תהילים קמ"ז), "מגיד דבריו ליעקב, חוקיו ומשפטיו לישראל", שלא נאמר "הגיד" בלשון עבר, אלא "מגיד" בלשון הווה, ללמד שדבריו ומשפטיו של הקב"ה נאמרים ומושפעים לישראל תמיד בכל עת.

בת קול יוצאת מהר חורב

ובאבות שנינו (ו ב), "אמר ר' יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב, ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה". וכתב התפארת ישראל (יכין אות לה), שבספרי הטבעיים כתוב, שגם עכשיו נשמע ממעל להר סיני תמיד קול הברה כעין קול רעם, ודבר פלא הוא. וביאר, שאותן קולות הושפעו ונוצרו מהקולות שהיו במתן תורה, ולהם רמז התנא, שענינו הוא ללמד

לקח לבריות שיעסקו בתורה. שהרי אם היה האדם מתבונן ומבין שמתן תורה הוא לכל דור ודור ובכל יום ויום, לא היה מתרפה מן התורה אלא הוגה בה תמיד, כדי לזכות לאותו השפע הרוחני, המושפע מאתו ית' לעוסקים בתורה.

ובספר הקדמון **צדור החיים** כתב (שער הרעא בי דינא לחג השבועות), שהטעם שלא נכתב בתורה בפירוש זמן מתן תורה, משום שזמנה בכל יום, והמשתדל ועוסק בה בכל עת, מסייעין לו בכל יום לקבל תורה מן השמים.

זכר ליציאת מצרים ולא למתן תורה

והגר"א קוטלר זצ"ל (משנת ר' אהרן ח"א עמ' לד) הקשה, מדוע נקבעו הרבה מן המצוות כזכר ליציאת מצרים, והרי תכלית היציאה היא בעבור קבלת התורה, וכמו שנאמר (שמות ג י"ב), "בהוציאך את העם ממצרים, תעבדון את האלהים על ההר הזה", ואם כן עיקר חובת הזכירה היתה צריכה להיקבע על התכלית שבמעמד הר סיני ולא על יציאת מצרים.

ותיריץ, שזיכרון אינו שייך אלא במאורע שהיה פעם וכבר איננו, אך **מתן תורה** הוא דבר המתחדש בכל רגע ורגע, כי על ידי עמל התורה זוכים לבחינת מעמד הר סיני, ולשפע הרוחני שהושפע בו, והרי זה מאורע ההווה בכל זמן ועת, שאינו זקוק לזכר.

עוד ביאר שזהו מה שמצינו ביונתן בן עוזיאל, שכל עוף שהיה פורח עליו נשרף (סוכה כח.), וכן ר' יהושע ור' אליעזר, שירדה אש וליהטה סביבם כשעסקו בתורה (ירושלמי חגיגה ב א.). כיון שלימוד התורה שלהם היה בטהרה ובשלימות, וזכו להתחדשות בחינת מעמד הר סיני, וכמו שבהר סיני ניתנה תורה באש, כך בכל דור ודור כשמחדשים מעמד זה, יורדת אש מן השמים.

מעמד הר סיני שבמשכן ובמקדש

והנה, ענין זה שהקולות נמשכו גם לאחר מתן תורה, מפורש בדברי רש"י במס' תענית (כא: ד"ה אל) שכתב, "לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו ביום הכיפורים, וגם כל ימות החורף שעסקו במלאכת המשכן שהתה שכינה בהר, ומשם ניתנו כל המצוות בקולי קולות ולפידים כיום קבלת עשרת הדברות, עד אחד בניסן שהוקם המשכן, ונסעה וזזה שכינה מן ההר וישבה לה על הכפורת באהל מועד, ושם נשנית התורה כללותיה ופרטותיה" [עיי"ש ברש"י].

וידועים דברי הרמב"ן (שמות כ"ה א), שתכלית המשכן היתה המשכת מעמד הר סיני בהסתר, והמשכן והמקדש היו משפיעים את חכמת התורה לכלל ישראל, כשם שהושפעו במעמד הר סיני, ונמצא שעל ידם זכו ישראל לבחינת מתן תורה בכל יום ויום.

ובן כתוב (במדבר ז פט), "ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו, וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות". וביאר המלבי"ם, שאותו קול הוא ה"קול גדול ולא יסף", שנבע מן הקולות שהיו במתן תורה, אשר נמשכו במשכן, והשפיעו את הארת התורה לישראל.

מביהמ"ק הושפעו ישראל חכמה ונבואה

ובדרשות הר"ן (ח) כתב, שבית המקדש היה מקום מוכן לחול שפע נבואה וחכמה, עד שבאמצעותו היה שפע לכל ישראל, ולאור מה שנתבאר, מקורו של שפע זה הוא באותם הקולות שראשיתם ותחילתם במתן תורה, אשר תכליתם היא השפעת הארת החכמה מאתו ית', והם אלו שהשפיעו נבואה וחכמה על ידי המשכן והמקדש, לאותם הדורות שזכו לכך.

מאמר ר'

כי טוב יום בחצריך מאלף

הנה דרשו חז"ל בשלהי מס' מנחות (ק:), "אמר ריש לקיש, מאי דכתיב זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם, כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם. אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא חטאת ולא מנחה ולא אשם". והמפרשים נתחבטו בביאור מחלוקתם של ריש לקיש ורבא.

והמהר"ל פירש (חדושי אגדות, מנחות שם), שלדעת ריש לקיש, העוסק בתורה נחשב לו הדבר כאילו הקריב עולה, כי על ידי הקרבן מתקרב האדם אל השיי"ת ומתדבק בו, וכמשמעותה של תיבת "קרבן", שהיא מלשון התקרבות. וכמו כן, לא יתכן שיוכה האדם להתקרב להשיי"ת אלא ע"י התורה, שהיא הקירוב והדיבוק בו ית'. ונמצא שמעלת ההתקרבות הרוחנית שבקרבנות, ישנה גם בלימוד התורה, ומשום כך נחשב העוסק בתורה כמקריב עולה.

ורבא סבר שמעלת עסק התורה גדולה יותר ממעלת הקרבנות, ולכן אין לומר שהעוסק בתורה נחשב כאילו הקריב עולה, שהרי משמעות הדבר היא שמעלת לימוד התורה שווה לקרבן העולה ואיננה עדיפה ממנו. וזה אינו, כי כל תכלית הקרבן היא כדי שיתקרב האדם לבוראו לאחר שנתרחק הימנו, ואילו העוסק בתורה דבוק בהשיי"ת בכל עת וזמן, ואין הוא זקוק להתקרבות הרוחנית שבקרבן.

דברים אני מבקש

ובמדרש אמרו (שמו"ד לה ד), "לפי שישראל אומרים לרבש"ע, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, כהן משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר

לו, אנו עניים ואין לנו להביא קרבנות. אמר להם הקב"ה, דברים אני מבקש, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ואני מוחל על כל עונותיכם. ואין דברים אלא דברי תורה שנאמר אלה הדברים אשר דבר משה".

ובספר נפש החיים (ש"ד פל"א), הביא את דברי המדרש הנעלם (וירא ק' ע"א), "בטלו הקרבנות לא בטלה התורה, האי דלא איעסק בקרבנות ליעסק בתורה ויתהני ליה יתיר", [מי שאינו עוסק בקרבנות יעסוק בתורה ויועיל לו יותר]. ועוד הביא מהזוה"ק (פר' שלח), "כל מאן דאשתדל באורייתא כאילו מקריב כל קורבנין דעלמא לקמיה קב"ה, ולא עוד אלא דקב"ה מכפר ליה על כל חוביו". וכל מי שעוסק בתורה כאילו מקריב כל קרבנות העולם לפני הקב"ה, ולא עוד אלא שהקב"ה מכפר לו על כל חובותיו. וכן אמרו שם (פר' צו), "מאן דלעי באורייתא לא אצטריך לא לקרבנין ולא לעלוו, דהא אורייתא עדיף מכולא". [מי שעוסק בתורה אינו צריך לא לקרבנות ולא לעלוות, שהרי התורה עדיפה מהכל].

כפרת התורה ע"י עמל ויגיעה

והאור החיים הקד' (שמות ל' יג), פירש בדרך זו את הפסוק "זה יתנו כל העובר על הפקדים", שציוה הקב"ה לישראל, שכל העובר על פקודי מצוות התורה, יכפר על נפשו ע"י "זה יתנו", דהיינו שיעמול בתורה שנאמר בה (יהושע א ח), "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך", ובכוחה לכפר על חטאי האדם, ולקדשו ולטהרו.

ויש להטעים דבריו על פי מה שמצינו במסכת בבא בתרא (ח.ה), שבלשון ארמית פירושה של תיבת "יתנו", הוא על שם עסק התורה ועמלה, וכפי שפירש רש"י (שם ד"ה בלשון ארמית), "יתנו, תרגום של ישנו, כמו ושננתם ותנינון (דברים ו'). ומשום כך נאמר "זה יתנו", שהרי עיקר כפרת דברי התורה אינה אלא על ידי יגיעה ועמל בעסק התורה.

מחילת העוונות בקבלת התורה בכל שנה

ובירושלמי (ראש השנה ד ה) אמרו, "בכל הקרבנות כתיב חטא [שעיר עיזים לחטאת]", ובעצרת אין כתיב חטא [שנאי שעיר עיזים] ולא הוזכרה חטאת. אמר להן הקב"ה, מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם". וביאר בקרבן העדה, שבכל שנה ושנה בחג השבועות, הוא כיום שעמדו ישראל לפני הר סיני, ומקבלים התורה מחדש, ומשום כך אין חטאת ביום זה, באשר נמחלים בו כל עוונותיהם של ישראל בעבור קבלת התורה.

במגילת ספר כתוב עלי

ובספר תהילים (פ ד-ה) נאמר, "זבח ומנחה לא חפצת וגו', או אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי". וכתב בספר חלק יעקב בשם השאגת אריה, שבפסוק זה נרמז, שהמחדש חידושי תורה נחשב לו הדבר כאילו הקריב קרבן. כיון שבשעה ש"זבח ומנחה לא חפצת", דהיינו כשהחריב הקב"ה את בית המקדש ולא חפץ בזבח ומנחה, אזי "מגילת ספר כתוב עלי". הוי אומר, שבזמן הזה חשובים חידושי התורה שהינם בבחינת מגילת ספר, כמו הקרבנות הקרבים על המזבח.

ד' אמות של הלכה

ובמסכת ברכות (ח.) דרשו, "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד". וביאר בספר יערות דבש (חלק שני דרוש ה), שלימוד התורה ועמלה עומדים במקום הקרבנות והקטורת, שעל ידם שרתה השכינה בין הכרובים ובדי הארון. ולאחר חורבן בית המקדש וביטול הקרבנות, שורה השכינה במקום קביעותם של ההוגים בתורה לשמה. והוסיף שלפי זה נמצא, שהמחזיק בלומדי התורה ומסייע בעדם, מקים את עמוד התורה, ובונה את בית המקדש, שהרי על ידי מעשיו שורה השכינה בישראל.

והמהרש"א פירש (חידושי אגדות ברכות שם), שבזמן בית המקדש היו הסנהדרין יושבים בלשכת הגזית ושכינה עמהם, ומשם יצאה הלכה פסוקה להורות לישראל דין והוראה. ועכשיו שחרב בית המקדש, אין השכינה שורה אלא באותן ד' אמות של הלכה, של כל תלמיד חכם המתמיד ושוקד על תלמודו.

עסק התורה ואלף עולות ע"ג המזבח

ובמסכת מכות (:) דרשו, "אמר ר' יהושע בן לוי, מאי דכתיב שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. אמר דוד לפני הקב"ה, שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה, ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל, ושמחתי. אמר לו הקב"ה, כי טוב יום בחצריך מאלף, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתידי שלמה בנד להקריב לפני על גבי המזבח".

וביאור המהרש"א בחידושי אגדות, שדוד המלך שמח בשמעו את דברי אותם אנשים, שחפצו שיבנה בית המקדש ועל ידי כך יזכו לאחד מגי' עמודי העולם, הלא הוא עמוד העבודה. אבל הקב"ה השיב ואמר לדוד, "כי טוב יום בחצריך מאלף", דהיינו שאע"פ שמקום המקדש היה עומד פנוי כמו חצר [שהרי כבר קנאו דוד מארונה היבוסין], מכל מקום טוב יום אחד שדוד עמל בו בתורה הקד', מן הקרבנות הרבים העתידיים להיות קרבים על גבי המזבח בבית המקדש. וזאת משום שעמוד התורה חשוב ומעולה יותר מעמוד העבודה.

העמלים בתורה מקריבים קרבנות לה' בכל יום

והבן יהודע (מכות שם) הקשה, מדוע סבר דוד המלך שאותם אנשים נתכוונו בדבריהם לקנטור ואונאת דברים, והרי יתכן שבאמת היו המה משתוקקים ומתאוים לעבודת הקרבנות בבית המקדש.

ברם, הרי לימוד התורה ועמלה חשובים כקרבנות, ואם כן אע"פ שבאותו זמן עדיין לא נבנה בית המקדש ולא היו מקריבים קרבנות על גבי המזבח, מכל מקום על ידי עמל התורה בבתי המדרשות היו נחשבים כמקריבי קרבנות, שהרי כל איש מישראל יכול להקריב עשרות קרבנות בכל יום על ידי עסק התורה. ואם כנים דבריהם והינם משתוקקים באמת ובתמים לעבודת הקרבנות, מדוע לא שקדו על דלתות בית המדרש ולא נתייגעו בכל כוחם בתורה, והלא דבר זה היה נחשב להם יותר מהקרבנות על גבי המזבח. ועל כרחך שאין פיהם וליבם שוים, וכל חפצם ומגמתם אינם אלא לקנטר ולצער את דוד המלך ע"ה.

מאמר ז'

יצחק אבינו וחג השבועות

בשלהי תורת הכהנים (ויקרא כ"ו מ"ב) (אמר, "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור". ומאליה מתבקשת היא התמיהה, במה נתייחד יצחק שלא נאמרה בו זכירה, בשעה שבאברהם ויעקב הזכירה זכירת הברית. ורש"י עמד בזה ופירש, "ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק?, אלא אפרו של יצחק נראה לפני, צבור ומונח על המזבח". ויש להתבונן ולהעמיק בדברים אלו.

והנה תקנו חז"ל במטבע הברכות את הנוסח "ברוך אתה ה'", ויסד הגר"א, שג' תיבות אלו מכוונות כנגד שלושת האבות, "ברוך" כנגד אברהם, "אתה" כנגד יצחק, ו"ה'" כנגד יעקב. והעיר הגר"י הוטנר זצ"ל (מאמר פ"י סוכות ל') ששייכות "ברוך" לאברהם מבוארת היטב, באשר נאמרו בו כל מיני הברכה, וכדברי הכתוב

"ואברכך, והיה ברכה, ואברכה מברכך, ונברכו בך כל משפחות האדמה" (בראשית יב ב-ג). וכן תיבת ה', עומדת כנגד יעקב, שצורתו חקוקה בכסא הכבוד. אך מה ענינה של תיבת "אתה" אצל מידתו של יצחק אבינו.

שויתי ה' לנגדי תמיד

פשר הדברים טמון במהות היראה שהיא מידתו של יצחק. וידועים בזה דברי הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פנ"ב, והביאם הרמ"א אור"ח סי' א'), "כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת".

ונמצא, שיסוד היראה הוא, שיראה האדם את עצמו כעומד לפני המלך, וכמו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, ומתוך כך יבא לידי יראת ה'. והמתבונן ימצא ש"יראה" אותיות "ראיה", ללמדך ששורש היראה טמון בראיה, על ידי שהאדם רואה עצמו כעומד לפני המלך בכל זמן ועת.

אפרו של יצחק צבור על גבי המזבח

ובין שמידתו של יצחק היא היראה, משום כך תיבת "אתה" עומדת כנגדו, שהרי "אתה" הוא לשון נוכח, ובכך יש סמל לתכונת האדם הירא, שרואה את עצמו תמיד כעומד ונוכח לפני המלך, ובזה נתייחדה עבודתו של יצחק במידת היראה-ראיה.

ולכן זכה יצחק שאפרו צבור על גבי המזבח ונראה לפני ה' תמיד, ואין הוא זקוק לזכירה, כיון שמידה כנגד מידה היא, וחלף בחינת היראה-ראיה שבה אחז יצחק, ומכוחה היה רואה עצמו תמיד כעומד לפני המלך, זכה שיהא אפרו נראה לפני השי"ת לעולם. ודבר הנראה לעולם אינו זקוק לזכירה, שהרי תדיר והווה הוא.

שוחה עד שיתפקו כל החוליות שבשדרה

ובדין הכריעות בתפילת העמידה, מצינו בירושלמי (ברכות ב ד) שצריך לכרוע ב"ברוך", ובתיבת "אתה" שוחה עד שיתפקו כל החוליות שבשדרה. ולכאורה מדוע מתיחסת פקיקת החוליות ל"אתה".

אלא ששורש הענין נעוץ בכך שחוליות השדרה הם המעמיד של הגוף, ושל כלל קומת האדם. ובשעה שהאדם שוחה בשיעור של פקיקת כל החוליות, מונחים במעשהו זה, ביטול והכנעה גמורים למלכו של עולם. וזוהי תמציתה של היראה שאותה מסמלת תיבת "אתה", שבה האדם מבטל את כל הוויתו לפני אלוקיו. ולכן דין הוא שההכנעה שבפקיקת החוליות תהא בשעה שאומר האדם "אתה", ומורה בכך שהינו נוכח לפני המלך, וירא הימנו ומתבטל כלפיו.

חג מתן תורה כנגד יצחק

והמזכיר כתב בשם רבינו יחיאל (אור"ח סי' תי"ז), ששלושת הרגלים הם כנגד שלושת האבות, וחג מתן תורה עומד כנגד יצחק אבינו. ויש לבאר הטעם על פי מה שמצינו במסכת מגילה (כג.), שתיקנו חז"ל את מנין העולים לתורה כנגד רואי פני המלך. ופירשו הראשונים, שקריאת התורה היא כעין מתן תורה שבו עמדו ישראל לפני מלכו של עולם, ולכן תקנו את מנין העולים לתורה כמנינם של העומדים לפני המלך.

ובודאי שהעמידה לפני המלך שנתהוותה במתן תורה לא היתה מאורע אקראי, אלא שבאותה שעה הושרשה בישראל יראת ה', שעל ידה יראו עצמם לעולם כעומדים לפני המלך, המשגיח והצופה בכל מעשיהם. וענין זה מפורש בדברי משה לישראל לאחר מעמד הר סיני (שמות כ ז'), "אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים, ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו". ופירש רש"י, "על ידי שראיתם אותו יראוי ומאויים, תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו". ונמצא

שבמתן תורה נספגה היראה בלבבם של ישראל לדורות, והוטבעו בהם הפחד והבושה הנעוצים בעובדת היותם עומדים לפני המלך.

וזכו ישראל למעלה זו, בזכות יצחק אבינו שהודיש לישראל את בחינת היראה-ראיה, שהיא העמידה התמידית לנוכח פני המלך והפחד הימנו. ומשום כך עומד חג מתן תורה שבו חלק ה' מחכמת התורה ליראיו, כנגד יצחק.

סימן הבושה שבישראל מכת יצחק אבינו

ובמסכת יבמות דרשו (ע"ה), שג' סימנים יש בישראל, רחמנים ביישנים וגומלי חסדים, וכתב העיון יעקב, שסימנים אלו הם כנגד ג' האבות, וסימן ביישנים כנגד יצחק. וביאר הפחד יצחק (שם), שעזות היא היפך הבושה, וכבר אמרו אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו. והביישן עומד תמיד במצב של "בפניו" כעומד לפני המלך, ואינו מעיז לחטוא. ולכן יראתו של יצחק ששורשה בעמידה לפני המלך, היא שהביאה לסימן הבושה שבישראל.

והמקור לסימן הבושה הוא הפסוק "ובעבור תהיה יראתו על פניכם", וכפי שנתבאר שהיראה והבושה דבר אחד הם, ועל ידי היראה שזכו לה בהר סיני, נכנסה בהם הבושה מפני מלכו של עולם. ולכן אמרו (נדרים כ.), "שמי שאין לו בושת פנים, בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני", שהרי אם עמדו שם אבותיו, ודאי שנספגה בהם ובזרעם היראה והבושה, בבחינת שויתי ה' לנגדי תמיד.

